

ΤΡΙΤΩΝ

Ηλεκτρονικό Περιοδικό / Βήμα Διαλόγου του Πανεπιστημίου Κρήτης

Τεύχος 7 / Χειμώνας 2023

The Big Bang

PHYSICS

CHEMISTRY

BIOLOGY

Jean - Marie Lehn

Nobel Χημείας 1987

αποκλειστική συνέντευξη στον Τρίτωνα

K. Νεοχωρίτης - I. Σμόνου

Ομιλίες: Η πορεία μου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και τι αφήνω πίσω μου, N. Κυλάφης * Οι επίκαιρες «επισυνδέσεις» και η ψηφιακή παρακολούθηση των πολιτών, M. Σαματάς * Δωρεά Σώματος - Mortui vivos docent - Οι νεκροί διδάσκουν τους ζωντανούς, Γ. Τσιαούσης * **Λογοτεχνία:** Οδυσσείς και οδοιπόροι του 20ού αιώνα, E. Βογιατζάκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

4 Ομιλίες

Νίκος Κυνλάφης

Η πορεία μου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και τι αφήνω πίσω μου

6 Μηνάς Σαματάς

Οι επίκαιρες «επισυνδέσεις» και η ψηφιακή παρακολούθηση των πολιτών

8 JEAN-MARIE LEHN

NOBEL ΧΗΜΕΙΑΣ 1987

αποκλειστική συνέντευξη στον *ΤΡΙΤΩΝΑ*

**Κωνσταντίνος Νεοχωρίτης -
Ιουλία Σμόνου**

14 Γιάννης Τσιαούσης

Δωρεά Σώματος

Mortui vivos docent -

Οι νεκροί διδάσκουν τους ζωντανούς

16 Δογοτεχνία

Ενή Βογιατζάκη

Οδυσσείς και οδοιπόροι του 20ού αιώνα

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Διεύθυνση:

Δημήτρης Μυλωνάκης, Αντιπρύτανης

Υπεύθυνη Έκδοσης:

Γιώτα Διαμάντη (Τμ. Δημοσίων Σχέσεων)

Συντακτική Ομάδα:

Λευτέρης Ζούρος (Τμ. Βιολογίας)

Ανδρέας Καστελλάκης (Τμ. Ψυχολογίας)

Βασίλης Οικονομίδης (Παιδαγωγικό Τμ. Προσχολικής Εκπαίδευσης)

Σωκράτης Πετεμεζάς (Τμ. Ιστορίας & Αρχαιολογίας)

Γιούλη Σμόνου (Τμ. Χημείας)

Κωνσταντίνος Σπανουδάκης (Τμ. Φιλολογίας, Αντιπρύτανης)

Γιάννης Τσιαούσης (Ιατρική Σχολή)

Νίκος Ψιλάκης (Συγγραφέας)

Επιμέλεια κειμένων:

Αντωνία Κωνσταντέλη (Τμ. Εκπαίδευσης και Έρευνας)

Γραφιστική επιμέλεια - εικονογράφηση:

Άννα Αρκουλάκη (Εκτυπωτικό Κέντρο)

The detritus of reality is the material of Joyce's fiction.

"If 'Ulysses' isn't fit to read," he once said, "life isn't fit to live."

Illustration by Delphine Lebourgeois

Πηγή: <https://www.newyorker.com/magazine/2012/07/02/silence-exile-punning>

Τα άρθρα που δημοσιεύονται στον *Τρίτωνα* αποχούν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν δεσμεύουν το Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Προλεγόμενα

Μετά το αφιέρωμα του *Τρίτωνα* στον (επίτιμο διδάκτορα του ΠΚ) Μίκη Θεοδωράκη και τη σχέση του με το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το παρόν τεύχος φιλοξενεί αποκλειστική συνέντευξη ενός κορυφαίου επιστήμονα, κατόχου του βραβείου Νόμπελ Χημείας 1987, του Γάλλου Jean-Marie Lehn. Ο Jean-Marie Lehn είναι παλιός γνώριμος του Πανεπιστημίου μας καθώς του έχει απονεμηθεί ο τίτλος του Επίτιμου Διδάκτορα από το Τμήμα Χημείας το 1989. Με τη συνέντευξη αυτή εγκαινιάζουμε μία νέα στήλη του *Τρίτωνα* στην οποία θα παρουσιάζουμε συνεντεύξεις με κορυφαίους ανθρώπους της επιστήμης, των γραμμάτων και των τεχνών. Η ιδέα είναι της καθηγήτριας του Τμήματος Χημείας και μέλους της Συντακτικής Επιτροπής του *Τρίτωνα* Γιούλης Σμόνου, στην οποία από κοινού με τον επίκουρο καθηγητή του ιδίου Τμήματος Κωνσταντίνο Νεοχωρίτη οφείλουμε την συνέντευξη που παρουσιάζουμε στο παρόν τεύχος.

Ο *Τρίτων* κλείνει με το παρόν τεύχος δύο χρόνια ζωής. Στα «Προλεγόμενα» του πρώτου τεύχους γράφαμε: «Η δημιουργία μιας ζωντανής κοινότητας προϋποθέτει, εκτός των άλλων, τη διαρκή ενημέρωση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των μελών της». Μετά από δύο χρόνια μπορούμε να πούμε, με κάποια ασφάλεια, ότι το *e-Newsletter* και ο *Τρίτων* έχουν καλύψει με σχετική επάρκεια, πάντα στο μέτρο του δυνατού, τις δύο αυτές ανάγκες.

Στα δύο πρώτα χρόνια λειτουργίας του ο *Τρίτων* έχει καλύψει σχεδόν το σύνολο των θεματικών που είχαμε σκεφτεί όταν ξεκινούσαμε (Ανώτατη Εκπαίδευση, Πανεπιστήμιο Κρήτης, επιστήμη, έρευνα, επίκαιρα θέματα), ενώ στην πορεία προστέθηκε ο πολιτισμός μέσω της νέας στήλης «Επιφυλλίδες», ειδικά αφιερώματα (Επανάσταση του 1821, 35 χρόνια Αστεροσκοπείο του Σκίνακα, Ιατρική & Γράμματα και Τέχνες), αλλά και η νέα στήλη «Ομιλίες», στην οποία φιλοξενούνται ομιλίες των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας από ποικίλες εκδηλώσεις και τελετές του πανεπιστημίου μας.

Η συνέντευξη δεν είναι η μόνη καινοτομία του παρόντος τεύχους, καθώς σε αυτό εγκαινιάζουμε και τη νέα στήλη «Λογοτεχνία» με ένα κείμενο της Δρος Εύης Βογιατζάκη αφιερωμένο στο κορυφαίο λογοτεχνικό κείμενο του περασμένου αιώνα, τον *Οδυσσέα* του Τζέμις Τζόνς.

Τέλος, να συγχαρούμε θερμά δύο συνεργάτες του *Τρίτωνα*, τον συγγραφέα και μέλος της Συντακτικής μας Επιτροπής Νίκο Ψιλάκη και τον συνεργάτη μας σε αυτό το τεύχος επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Χημείας Κωνσταντίνο Νεοχωρίτη για τη βράβευσή τους από την Ακαδημία Αθηνών.

Σε αυτό το τεύχος

Ο Τρίτων, στη σήλη με τον τίτλο «Ομιλίες» και με αφορμή την τελετή απονομής του Βραβείου Εξαίρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας «Στέλιος Πηγωρίδης» για τα έτη 2017-18, 2019-20 και 2021-22, φιλοξενεί την ομιλία του Ομότιμου Καθηγητή Φυσικής Νίκου Κυλάφη, που μας καταθέτει τις εμπειρίες του στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και μας γεμίζει με περηφάνεια για την πορεία του ιδρύματος και ελπίδα για ένα ακόμα καλύτερο μέλλον.

Στο πρώτο άρθρο ο Ομότιμος Καθηγητής Κοινωνιολογίας Μηνάς Σαματάς μας μιλάει για τη νέα ψηφιακή παρακολούθηση και προτέρευτει όλους εμάς τους απλούς αλλά ενημερωμένους πολίτες να διαφυλάξουμε μια κοινωνία ελευθερίας και δημοκρατίας.

Ακολουθεί η αποκλειστική συνέντευξη του Νομπελίστα Καθηγητή Χημείας Jean-Marie Lehn στους καθηγητές του τμήματος Χημείας του ΠΚ Κωνσταντίνο Νεοχωρίτη και Ιουλία Σμόνου. Σε αυτήν, ο λαμπρός επιστήμονας τονίζει ότι «η χημεία χτίζει τη γέφυρα ανάμεσα στους νόμους του σύμπαντος και τις συγκεκριμένες εκφράσεις τους στη ζωή και τη σκέψη» και δίνει στους νέους φοιτητές την απλή συμβουλή «Δούλεψε σκληρά».

Στο επόμενο άρθρο, ο Αναπλ. Καθηγητής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Ανατομίας της Ιατρικής Σχολής ΠΚ Γιάννης Τσιαούσης προσεγγίζει κοινωνικά, ηθικά και επιστημονικά το ζήτημα της δωρεάς σώματος και την ανάγκη να αυξηθεί η ευαισθησία των πολιτών για το συγκεκριμένο θέμα.

Τον Οδυσσέα του Τζέμις Τζόνς, τον Ιρλανδό περιπλανώμενο στους δρόμους του Δουβλίνου, μας παρουσιάζει η Δρ. Συγκριτικής, Αγγλικής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Εύη Βογιατζάκη, στη νέα στήλη «Λογοτεχνία». Στη διάρκεια μιας μέρας, στο πλαίσιο του οδυσσειακού αρχέτυπου ο περιπλανώμενος αναζητητής ταξιδεύει στον εσωτερικό χρόνο του εαυτού και της συνείδησης, σε ένα έργο σταθμό του μοντερνισμού του εικοστού αιώνα.

Δημήτρης Μυλωνάκης

Αντιπρύτανης Προγραμματισμού, Διοικητικών Υποθέσεων και Φοιτητικής Μέριμνας
Διευθυντής του περιοδικού *ΤΡΙΤΩΝ*

ΟΜΙΛΙΕΣ

Η πορεία μου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και τι αφήνω πίσω μου

Νίκος Κυλάφης
Ομότιμος Καθηγητής
Τμήμα Φυσικής ΠΚ
π. Κοσμήτορας ΣΘΕΤΕ

3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022

ΒΡΑΒΕΙΟ

ΕΞΑΙΡΕΤΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

“ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΗΧΩΡΙΔΗΣ”

Kατ' αρχάς, θέλω να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην Επιτροπή του Βραβείου Πηχωρίδη που με επέλεξε για το Βραβείο.

Γνώρισα τον Στέλιο Πηχωρίδη το 1985, όταν ήρθα ως Επίκουρος Καθηγητής στο Ηράκλειο. Ο πρόωρος θάνατός του ήταν μεγάλη απώλεια για το Πανεπιστήμιο Κρήτης (ΠΚ). Ο Στέλιος ήταν εκεί για όλους, φοιτητές και καθηγητές. Προσωπικά, πέρα από τη βοήθεια που μου παρείχε σε ένα θέμα Αρμονικής Ανάλυσης που με απασχολούσε τότε, έμαθα από τη συμπεριφορά του τι σημαίνει σωστός δάσκαλος. Ο Στέλιος αγαπούσε πολύ τους φοιτητές και νοιαζόταν γι' αυτούς.

Επιτρέψτε μου να σας διηγηθώ μια σύντομη ιστορία για τον Στέλιο Πηχωρίδη, για να σας δώσω ένα υπόδειγμα αληθινού δασκάλου. Ήταν τέλος Οκτωβρίου, του 1987 αν θυμάμαι καλά, και ο Στέλιος είχε μάθημα στις 9:00 το πρωί της Δευτέρας. Στις 9:15, που άρχιζε το μάθημα, δεν υπήρχε κανείς φοιτητής στην αίθουσα. Αυτό όμως δεν ήταν λόγος να εμποδίσει τον Στέλιο να κάνει το μάθημά του. Άρχισε να γράφει στον πίνακα σαν να ήταν εκεί όλοι οι φοιτητές. Αυτό συνεχίστηκε επί μισή περίπου ώρα, όταν σιγά-σιγά άρχισαν να εμφανίζονται φοιτητές. Ο Στέλιος συνέχισε το μάθημα κανονικά. Κάποια στιγμή δεν άντεξε άλλο και γυρίζοντας προς τους φοιτητές τους είπε: «Καλά, τι πάθατε εσείς σήμερα και έρχεστε όποτε του καπνίσει του καθενός»; Ένας φοιτητής του είπε: «Μα, δεν είναι ακόμα 9:00, κ. Καθηγητά». Αυτό που συνέβη

“

Δεν είναι δυνατόν να πάμε μπροστά, αν αυτοί που μας διαδέχονται δεν είναι καλύτεροι από εμάς. Ευτυχώς, το σκεπτικό αυτό το ασπάζονται και οι διάδοχοί μας. Υπάρχει ελπίδα!!!

”

ήταν ότι η ώρα είχε αλλάξει και ο Στέλιος δεν το είχε συνειδητοποιήσει. Γέλασε καλόκαρδα με το πάθημά του και ξεκίνησε από την αρχή το μάθημα, κανονικά στις 9:15.

Όπως θα δείτε, ο σκοπός της ομιλίας μου δεν είναι να σας περιγράψω το βιογραφικό μου. Πιο πολύ θέλω να μιλήσω για τις εμπειρίες μου στο ΠΚ και να σας δείξω γιατί το ΠΚ εξελίχθηκε διαφορετικά από τα άλλα Ελληνικά Πανεπιστήμια.

Τα πρώτα χρόνια στο Πανεπιστήμιο Κρήτης: Όταν ήρθα στο νεοσύστατο τότε Πανεπιστήμιο Κρήτης, και

γνωρίζοντας τι γίνεται στα άλλα ελληνικά Πανεπιστήμια, ανησυχούσα για τη στάση που θα έπρεπε να κρατήσω στις Γενικές Συνελεύσεις του Τμήματος. Πώς θα αιτιολογούσα την ψήφο μου στα διάφορα θέματα; Κι αν δυσαρεστούσα κάποιον “ισχυρό” του Τμήματος; Θα υπήρχαν διαμάχες στις Συνελεύσεις, όπως στα άλλα Πανεπιστήμια; Προς μεγάλη μου έκπληξη, σχεδόν όλες οι αποφάσεις παίρνονταν ομόφωνα! Στα “δύσκολα” θέματα γινόταν συζήτηση με επιχειρήματα και το πιο πειστικό επιχείρημα υπερίσχυε. Τι ωραίος τρόπος λειτουργίας ενός Τμήματος!!!

Εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους πρώτους διδάξαντες.

Εκλογές Καθηγητών: Η πραγματικά μεγάλη έκπληξη μου ήρθε όταν για πρώτη φορά διαπίστωσα πώς γίνεται η εκλογή καθηγητών στο Τμήμα Φυσικής. Το ερώτημα για κάθε υποψήφιο ήταν: Αν τον εκλέξομε, θα ανεβάσει τον μέσο όρο του Τμήματος; Από αυτούς που περνούσαν αυτό το κριτήριο, επιλεγόταν ο καλύτερος. Δεν είναι τυχαίο

λοιπόν ότι το Τμήμα Φυσικής έγινε αυτό που έγινε. Και αυτό το οφείλει στους τότε αρχαιότερους καθηγητές του: Τον Λευτέρη Οικονόμου και τον Τάκη Λαμπρόπουλο. Παρά τις ισχυρές προσωπικότητες και των δύο, υπήρχε πλήρης αρμονία στο Τμήμα. Και οι δύο τους είχαν ως κοινό όραμα να δημιουργήσουν το καλύτερο Τμήμα Φυσικής στην Ελλάδα. Και το πέτυχαν!!! Άνδρες γαρ πόλις και ου τείχη. Και εδώ, με τον όρο «άνδρες» εννοώ άνδρες και γυναίκες.

Υποδομές: Στις ΗΠΑ εκείνη την εποχή, δηλαδή το 1985, τα Πανεπιστήμια είχαν υπολογιστές τύπου Vax, πάρα πολύ εύχρηστους, και οι καθηγητές είχαν τερματικά στο γραφείο τους. Αυτό παρείχε μεγάλη ευκολία στην έρευνα. Πριν από αυτό, οι ερευνητές έπρεπε να τρυπήσουν κάρτες σε ειδικό μηχάνημα, να τις μεταφέρουν στο Υπολογιστικό Κέντρο, εκεί να τις διαβάσει ο υπολογιστής και αργότερα να ξαναπάνε στο Υπολογιστικό Κέντρο για τα αποτελέσματα. Πολύς χρόνος χαμένος! Προς μεγάλη μου έκπληξη, όταν έφθασα στο Ηράκλειο, βρήκα υπολογιστή Vax και τερματικό στο γραφείο μου. Κανένα άλλο Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα δεν είχε τέτοια υποδομή, διότι το Υπουργείο Παιδείας δεν ενέκρινε την αγορά υπολογιστών. Δεν ήταν όμως θέμα χρημάτων. Χρήματα δίνονταν για αγορά πανάκριβων οργάνων εργαστηρίων. Απλώς, δεν εγκρίνονταν χρήματα για σύγχρονο υπολογιστή. Όταν ρώτησα πώς κατόρθωσε το ΠΚ να αγοράσει υπολογιστή Vax, πληροφορήθηκα ότι αγοράστηκε σαν “Αναλυτής Δεδομένων Vax”, δηλαδή σαν όργανο εργαστηρίου. Κανείς γραφειοκράτης στο Υπουργείο Παιδείας δεν το αντιλήφθηκε αυτό. Φαίνεται όμως ότι κάποιος υψηλά ιστάμενος στην ιεραρχία του ΠΚ χρειάστηκε θαρραλέα να βάλει την υπογραφή του στο έγγραφο προς το Υπουργείο. Κι αυτό δεν ήταν το μόνο που έκανε η τότε ηγεσία του ΠΚ για να υπερβεί τη γραφειοκρατία. Είχε όραμα και θάρρος!!! Γι' αυτό το ΠΚ ξεχώρισε από τα άλλα Πανεπιστήμια.

Τομέας Αστροφυσικής: Τα τελευταία 15 – 20 χρόνια οι αρχαιότεροι καθηγητές του Τομέα Αστροφυσικής στο Τμήμα Φυσικής του ΠΚ ήμασταν οι Ιωσήφ Βεντούρα (που δυστυχώς χάσαμε πρόωρα), ο Γιάννης Παπαμαστοράκης και εγώ. Χωρίς συζήτηση μεταξύ μας, το κριτήριο που εφαρμόζαμε για την εκλογή νέων καθηγητών ήταν: Είναι καλύτερος από εμάς, εκλέγεται. Δεν είναι, δεν εκλέγεται. Ως αποτέλεσμα, όλοι οι καθηγητές του Τομέα Αστροφυσικής είναι διεθνούς επιπέδου. Θα μπορούσαν να είχαν εκλεγεί σε καλά Πανεπιστήμια του εξωτερικού. Δεν είναι δυνατόν να πάμε μπροστά, αν αυτοί που μας διαδέχονται δεν είναι καλύτεροι από εμάς. Ευτυχώς, το σκεπτικό αυτό το ασπάζονται και οι διάδοχοί μας. Υπάρχει ελπίδα!!!

Διδακτορικοί φοιτητές: Ευτύχησα να έχω πολύ καλούς διδακτορικούς φοιτητές. Πλήρη του άτυχου Αγγελού Μισιριώτη, που έφυγε από τη ζωή δύο χρόνια μετά το διδακτορικό του, οι υπόλοιποι είναι ενεργοί ακαδημαϊκά.

Η μεγάλη ικανοποίηση του δασκάλου είναι ο μαθητής του να γίνει καλύτερος από τον δάσκαλό του και αυτή την ικανοποίηση την είχα. Ο Λημάντρης Γιαννίος εκπόνησε τη διδακτορική διατριβή του υπό την επίβλεψή μου. Στη συνέχεια εργάστηκε ως ερευνητής για 3 χρόνια στο Ινστιτούτο Max Planck Εξωγήινης Φυσικής της Γερμανίας, για 3 χρόνια στο Πανεπιστήμιο Princeton των ΗΠΑ και κατόπιν έγινε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Purdue των ΗΠΑ. Χαίρομαι που οι νέοι συνάδελφοί μου έχουν παρόμοιες ή και καλύτερες επιτυχίες με τους διδακτορικούς φοιτητές τους. Υπάρχει περισσότερη ελπίδα!!!

Προπτυχιακοί φοιτητές: Νόμιζα στα νιάτα μου ότι ήμουν καλός προπτυχιακός φοιτητής. Άλλωστε, πήρα πτυχίο με άριστα. Καμία σχέση όμως με τους καλούς προπτυχιακούς φοιτητές που συνάντησα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ήταν σαφώς καλύτεροι από εμένα στην αντίστοιχη ηλικία. Θα αναφερθώ στους δύο τελευταίους: Αλέξανδρο Τσούρο και Νίκο Λούδα. Ήδη από δευτεροετείς φοιτητές ξεκίνησαν έρευνα μαζί μου και πριν το τέλος των σπουδών τους δημοσίευσαν πρωτότυπες εργασίες σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά ως πρώτοι συγγραφείς. Προηγουμένως, σας είπα δυο φορές ότι υπάρχει ελπίδα. Τώρα, με τη νέα γενιά, σας λέω ότι υπάρχει πολλή ελπίδα!!! Αποχωρώ από την Υπηρεσία ευχαριστημένος.

Ο Ομότιμος Καθηγητής του Τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης Νίκος Κυλάφης τιμήθηκε με το Βραβείο Εξαίρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας «Στέλιος Πηχωρίδης» για το ακαδημαϊκό έτος 2019-20. Η τελετή απονομής του Βραβείου Εξαίρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας «Στέλιος Πηχωρίδης» για τα Ακαδημαϊκά έτη 2017-2018, 2019 -2020 (δεν απονεμήθηκαν Βραβεία λόγω της πανδημίας COVID-19) και 2021 -2022 έγινε την Παρασκευή 3 Ιουνίου 2022 και ώρα 19:00 στην αίθουσα «Καστελλάκη» του Επιμελητηρίου Ηρακλείου.

Δείτε σύντομο βιογραφικό σημείωμα του Ομότιμου Καθηγητή Νίκου Κυλάφη στον σύνδεσμο: https://www.uoc.gr/files/items/4/4656/biografiko_k_kylafi.pdf

ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Οι επίκατρες «επισυνδέσεις» και η ψηφιακή παρακολούθηση των πολιτών

Μιληάς Σαματάς
Ομότιμος Καθηγητής
Τμήμα Κοινωνιολογίας ΠΚ

Αν πιστέψουμε τις δημοσκοπήσεις, οι πρόσφατες παρακολουθήσεις ή «επισυνδέσεις» πολιτικών και δημοσιογράφων δεν ενδιαφέρουν σημαντικά τους απλούς νομοταγείς πολίτες στην Ελλάδα, οι οποίοι μάλλον αφελώς θεωρούν ότι δεν έχουν κάτι να κρύψουν! Μεγίστη πλάνη βέβαια, αφού μπορεί να μην είναι πολιτικοί ή ενοχλητικοί δημοσιογράφοι, όμως είναι καταναλωτές, χρήστες ψηφιακών υπηρεσιών και τα προσωπικά τους δεδομένα στον υπολογιστή και το κινητό τους τηλέφωνο είναι κερδοφόρα εμπορεύματα για τις εταιρείες που τα εκμεταλλεύονται στο πλαίσιο του «καπιταλισμού της παρακολούθησης».

Πράγματι, η **Νέα Ψηφιακή Παρακολούθηση** (ΝΨΠ) που τελειοποιείται συνεχώς με νέες καταπληκτικές τεχνολογίες στον κυβερνοχώρο και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) αποτελεί τη βασική λειτουργία των γιγαντιαίων ψηφιακών εταιρειών **GAFAM** (**Google (Alphabet), Apple, Facebook (Meta), Amazon και Microsoft**) που συγκροτούν τον πυρήνα του πανοπτικού καπιταλισμού ή του καπιταλισμού της παρακολούθησης. Η ΝΨΠ συνίσταται: σε τηλεματική, **αυτοματοποιημένη συλλογή** και αλγορίθμική **επεξεργασία** τεράστιου όγκου δεδομένων (**Big Data**) με ρομποτικά συστήματα, από ειδικές εταιρείες δεδομένων (**data aggregators**), στα οποία, λόγω της πανδημίας, συμπεριλαμβάνονται πλέον τόσο τα δεδομένα γεω-εντοπισμού και κοινωνικών επαφών, όσο και τα «ευαίσθητα» προσωπικά δεδομένα υγείας, πολιτικών και άλλων προτιμήσεων. Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό και σύγκριση με αντίστοιχα προερχόμενα από τεράστιες Τράπεζες Δεδομένων (**data matching, dataveillance**), χρησιμοποιούνται για κατασκευή αυθαίρετου προφίλ (**profiling**), ταξινόμηση (**social sorting**), πρόβλεψη (**predicting**), αλλά και επηρεασμό (**mod-**

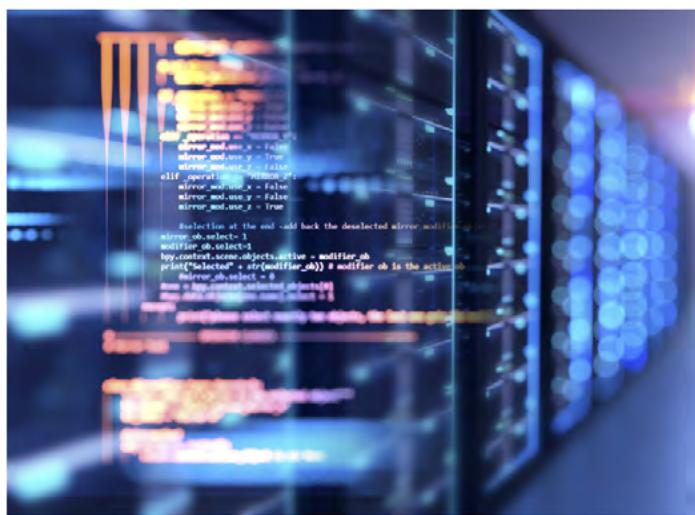
ifying) συμπεριφορών και προτιμήσεων. Το ερήμην των χρηστών ψηφιακό προφίλ τους, δεν σβήνεται και είναι πάντα διαθέσιμο και στις δημόσιες αρχές.

Αντίστοιχα με την καταναλωτική παρακολούθηση η κρατική, υπερ-κρατική ή και η παρα-κρατική παρακολούθηση δεν γίνεται από σκοτεινές δυνάμεις αλλά από κρατικές υπηρεσίες, οι οποίες, μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 και στο όνομα της εθνικής ασφάλειας, παρακολουθούν νόμιμα ή νομότυπα και συχνά ανεξέλεγκτα, συνεργαζόμενες με κερδοσκοπικές «μισθοφορικές» εταιρείες παραγωγής και εμπορίας κατασκοπευτικών προγραμμάτων και στο πλαίσιο ενός εξελιγμένου **βιομηχανικού συμπλέγματος παρακολούθησης** που δρα σε παγκόσμια κλίμακα, όπως αποκάλυψε ο **Edward Snowden** το 2013. Έτσι στην ψηφιακή εποχή όπου εκτός από τις παρακολουθήσεις υπηρεσιών και επιχειρήσεων καλλιεργείται από τα ΜΚΔ και ένας εθισμός στην αυτο-έκθεση προσωπικών πληροφοριών, βιώνουμε μια **κανονικότητα των παρακολουθήσεων των πολιτών**, όχι ως έκτακτη, αλλά ως μόνιμη, συνεχή και αυτόματη λειτουργία αγαστής συνεργασίας κρατικών υπηρεσιών και «μισθοφορικών» εταιρειών.

Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια μια βιομηχανία και αγορά κακόβουλων κατασκοπευτικών λογισμικών (**malware**), τα οποία με απατηλά μηνύματα προσφοράς δώρων εγκαθίστανται με ένα κλικ, όπως το **Predator** της Βορειο-Μακεδονικής εταιρείας Cytrox, αλλά και χωρίς καθόλου κλικ (**zero click**) όπως το **Pegasus** της Ισραηλινής εταιρείας NSO. Τα κακόβουλα αυτά λογισμικά μόλις εγκατασταθούν μπορούν να βιντεοσκοπούν και να ηχογραφούν από απόσταση, ακόμη κι όταν το κινητό τηλέφωνο είναι κλειστό. Οι εταιρείες αυτές επίσημα ή ανεπίσημα θυγατρικές των

κατασκευαστικών εταιρειών, κυρίως στο Ισραήλ, έχουν πελάτες πολλές κυβερνήσεις και ισχυρά οικονομικά συγκροτήματα.

Όμως, επειδή η νέα αυτή αγορά παραγωγής κακόβουλων κατασκοπευτικών λογισμικών απειλεί εκτός από τις ατομικές και πολιτικές ελευθερίες και την ασφάλεια των ψηφιακών προϊόντων, ιδίως των έξυπνων κινητών τηλεφώνων των μεγάλων εταιρειών, υπάρχει εύλογη ανησυχία στις εταιρείες, κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμούς και εθελοντικές οργανώσεις προστασίας της ιδιωτικότητας. Έτσι, όλοι καλούν πλέον για μια διεθνή ρυθμιστική αντιμετώπιση της νέας αυτής κατασκοπευτικής αγοράς.

Παράλληλα με τη ΝΨΠ επικρατεί και η «**Νέα Διαφάνεια**» ως βασικό παράγωγο της Ψηφιακής Εποχής που επιβάλλει πλήρη διαφάνεια των ατόμων, ως υποκείμενα δεδομένων, και πλήρη αδιαφάνεια στις πολιτικές και εταιρικές εξουσίες. Οι πρακτικές αυτές προκαλούν και αντανακλούν σοβαρές διακρίσεις, ανισότητες και ρατσισμό στα διάφορα υποκείμενα δεδομένων. Γι' αυτό αναγκαίο ζητούμενο είναι πλέον μια **δίκαιη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων (Data Justice)**, δηλαδή ενός δίκαιου τρόπου ορατότητας, αντιπροσώπευσης και διοίκησης των ανθρώπων χωρίς διακρίσεις και προκαταλήψεις που απορρέουν με βάση τα προσωπικά τους δεδομένα. Δυστυχώς όμως αυτή η δίκαιη διαχείριση είναι ακόμη ανέφικτη, ιδίως σε χώρες όπως στην Ελλάδα, όπου οι αρμόδιες «ανεξάρτητες» αρχές επιτήρησης λειτουργούν μάλλον ως «φύλα συκής», ανήμπορες να επιβάλλουν δρακόντειες ποινές για να περιορίσουν την αντιδημοκρατική δράση των κρατικών υπηρεσιών, αλλά και την ασύδοτη διόγκωση του καπιταλισμού της παρακολούθησης.

Τελικά για τους απλούς πολίτες θα πρέπει να γίνει συνείδηση ότι: δεν υπάρχουν δωρεάν ψηφιακές υπηρεσίες, αφού αυτές πληρώνονται ακριβά με τα προσωπικά τους δεδομένα

καθώς επίσης δεν υπάρχει διασφάλιση του απορρήτου στις επικοινωνίες τους· το έξυπνο κινητό τηλέφωνο μπορεί να γίνει “χαφιές”, και άρα θα πρέπει να επιλέγουν τι λένε και τι αναρτούν στα ΜΚΔ, γνωρίζοντας ότι αυτά μπορεί κάποτε να χρησιμοποιηθούν εναντίον τους. Ιδίως για τους νέους, των οποίων η αυτο-έκθεση προσωπικών δεδομένων και η παρακολούθηση φίλων και γνωστών στο Facebook και στα άλλα ΜΚΔ γίνεται εθιστική (δες το ντοκιμαντέρ *The Social Dilemma*), απαιτείται πλέον **ψηφιακή αγωγή**, παρόμοια με την κυκλοφοριακή αγωγή, για την προστασία της ιδιωτικής τους ζωής.

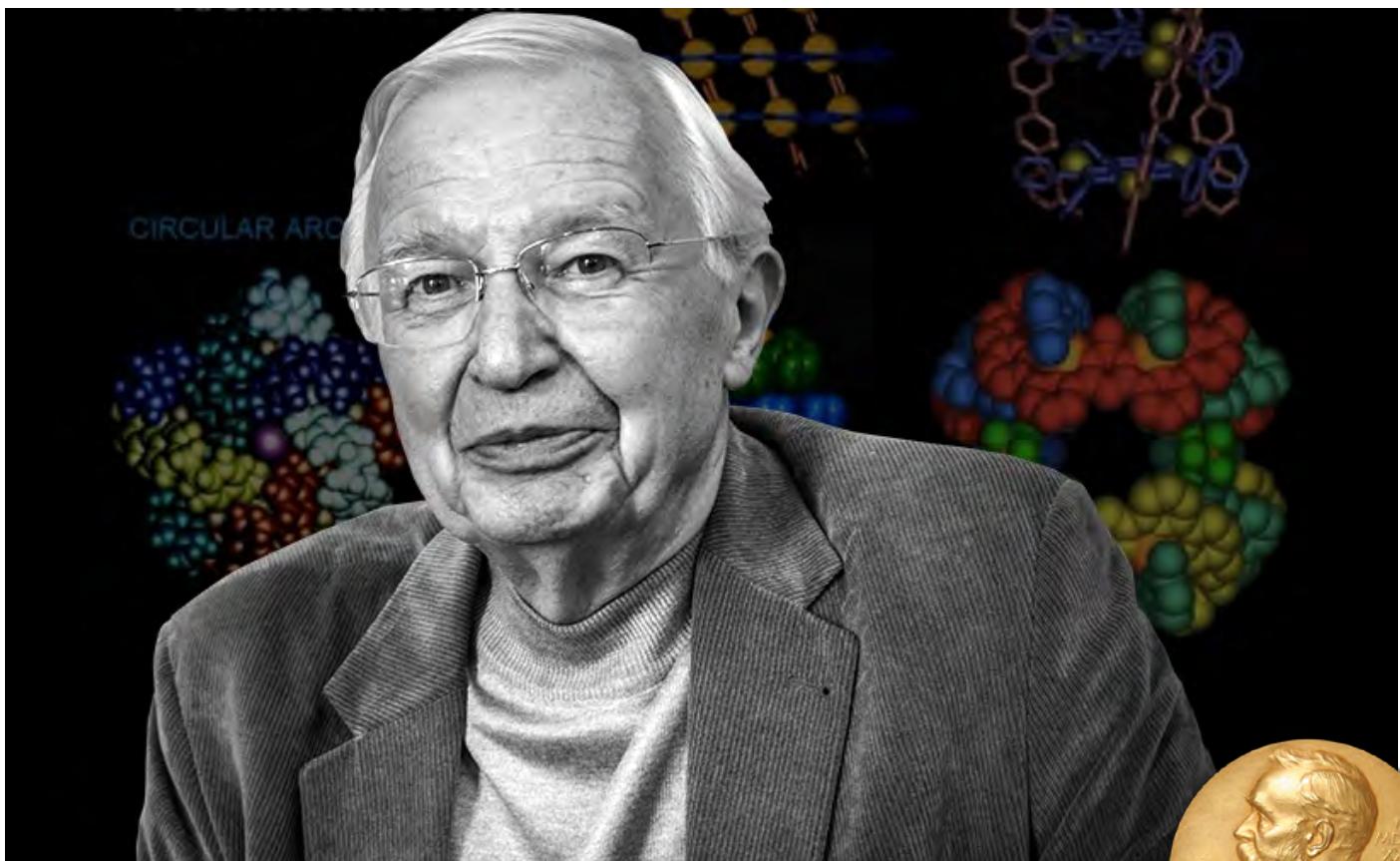
Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ψηφιακή τεχνολογία είναι εργαλείο και ως εκ τούτου δεν είναι ούτε αυτόνομη αλλά ούτε αποτελεί πανάκεια. Επιπρόσθετα καλό θα είναι να απορρίπτουμε τον τεχνολογικό ντετερμινισμό που υιοθετεί τους αλγορίθμους, τα Big Data, κ.λπ., ως αναπόδραστες τεχνολογικές λύσεις. Οι πληροφορημένοι πολίτες απαιτούν δημοκρατικό έλεγχο, λογοδοσία και διαφάνεια, ώστε αφενός οι κυβερνήσεις στις δυτικές δημοκρατίες να μην είναι ανεξέλεγκτες και αφετέρου οι εταιρείες να μην είναι ασύδοτες. Τίποτα δεν είναι τετελεσμένο. Από όλους εμάς τους απλούς αλλά ενημερωμένους πολίτες, και ιδίως τους νέους, εξαρτάται αν θα επιτρέψουμε μια εκκολαπτόμενη εφιαλτική δυστοπία ολοκληρωτικής παρακολούθησης να γίνει η νέα πραγματικότητα ή θα διαφυλάξουμε μια κοινωνία ελευθερίας και δημοκρατίας.

“

Τελικά για τους απλούς πολίτες θα πρέπει να γίνει συνείδηση ότι: δεν υπάρχουν δωρεάν ψηφιακές υπηρεσίες, αφού αυτές πληρώνονται ακριβά με τα προσωπικά τους δεδομένα...

”

Προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης Μνά Σαματά, εκδόθηκε το 2022 συλλογικός τόμος με τίτλο «**Η Νέα Ψηφιακή Παρακολούθηση**» από τις εκδόσεις Παπαζήση.

JEAN-MARIE LEHN

NOBEL ΧΗΜΕΙΑΣ 1987

αποκλειστική συνέντευξη στον
ΤΡΙΤΩΝΑ

Κωνσταντίνος Νεοχωρίτης - Ιουλία Σμόνου

Ποιός είναι ο Jean-Marie Lehn;

Γεννήθηκε το 1939 στην πόλη Rosheim, μια μικρή μεσαιωνική πόλη, οινοπαραγωγική, 25χλμ νοτιοδυτικά του Στρασβούργου, και βρίσκεται στη διαδρομή του «Δρόμου των κρασιών της Αλσατίας». Ο πατέρας του - αρτοποιός αρχικά- ήταν λάτρης της μουσικής, έπαιζε πιάνο και εκκλησιαστικό όργανο και έγινε ο οργανίστας της πόλης. Από τα χρόνια του γυμνασίου άρχισε και εκείνος πιάνο και όργανο και με τον καιρό η μουσική έγινε το κύριο ενδιαφέρον του εκτός της επιστήμης. Οι σπουδές του στο γυμνάσιο από το 1950 έως το 1957 ήταν στις κλασικές σπουδές, με λατινικά, ελληνικά, γερμανικά και αγγλικά, γαλλική λογοτεχνία και, τον τελευταίο χρόνο, φιλοσοφία. Ενδιαφέρθηκε όμως και για τις επιστήμες, ιδιαίτερα τη χημεία, οπότε απέκτησε το απολυτήριο στην Φιλοσοφία τον Ιούλιο του 1957 και στις Πειραματικές Επιστήμες τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Τελειώνοντας το College Freppel (Obernai) το 1957 αντιμετώπισε το δίλημμα: να σπουδάσει χημεία ή φιλοσοφία;

Σπούδασε τελικά χημεία στο Πανεπιστήμιο Louis Pasteur του Στρασβούργου και το 1963 έλαβε το διδακτορικό του από το CNRS. Συνέχισε στο Harvard για 2 χρόνια στην ομάδα του Robert Burns Woodward (βραβείο Νόμπελ Χημείας 1965), όπου όπως αναφέρει ο ίδιος «έλαβα μέρος στο τεράστιο εγχείρημα της ολικής σύνθεσης της Βιταμίνης B12. Αυτό ήταν το δεύτερο αποφασιστικό στάδιο της ζωής μου ως ερευνητής. Ακολούθησα επίσης ένα μάθημα στην κβαντομηχανική και έκανα τους πρώτους υπολογισμούς μου με τον Roald Hoffmann (βραβείο Νόμπελ Χημείας 1981). Είχα την ευκαιρία να δω το 1964 τα αρχικά στάδια αυτού που επρόκειτο να γίνουν οι κανόνες Woodward-Hoffmann.»

Το 1966 επέστρεψε στο Στρασβούργο όπου προήχθη σε αναπληρωτή καθηγητή στις αρχές του 1970 και σε τακτικό καθηγητή τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Το 1971 βρέθηκε στο Institute Le Bel. Το 1979 εξέλεγη πρόεδρος της «Χημείας των Μοριακών Αλληλεπιδράσεων (Chimie des Interaction Moleculaires)» του College de France στο Παρίσι.

Η έρευνά του ξεκίνησε σε θέματα Φυσικοοργανικής (physical organic) Χημείας και προχώρησε σε θέματα σχετικά με το συνδυασμό της αναγνώρισης, της μεταφοράς και των καταλυτικών ιδιοτήτων που παρουσιάζουν τα υπερμοριακά είδη με τα χαρακτηριστικά των οργανωμένων φάσεων, με μακροπρόθεσμο στόχο να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν «μοριακές συσκευές», μοριακά συστατικά που θα μπορούσαν τελικά να εκτελούν επεξεργασία σήματος και πληροφοριών σε μοριακό επίπεδο. Μια σημαντική έρευνητική προσπάθειά του αφιερώνεται επίσης στην υπερμοριακή αυτο-οργάνωση, τον σχεδιασμό και τις ιδιότητες των «προγραμματισμένων» υπερμοριακών συστημάτων. Η έρευνά του με τα χρόνια

επεκτάθηκε σε μια ευρεία νέα περιοχή, στη διασύνδεση της χημείας με τη βιολογία και συγκεκριμένα στις διαδικασίες αυτοοργάνωσης, κάνοντας χρήση της μοριακής αναγνώρισης για τον έλεγχο και την κατεύθυνση του αυθόρμητου σχηματισμού μορίων σε μια τις μοριακές πολυπλοκότητας.

Το 1987 βραβεύτηκε με το Νόμπελ Χημείας μαζί με τον Καθηγητή Donald J. Cram (Πανεπιστήμιο Καλιφόρνιας, Λος Άντζελες, UCLA) και τον Ερευνητή Charles J. Pedersen (εταιρεία DuPont στις ΗΠΑ), «για την ανάπτυξη και τη χρήση των μορίων με συγκεκριμένες δομικές αλληλεπιδράσεις υψηλής εκλεκτικότητας. Βραβεύτηκαν για συνθέσεις μορίων που μιμούνται σημαντικές βιολογικές διεργασίες».

Το 1998, δημιούργησε και διηγήθηκε μια ερευνητική ομάδα στο Ινστιτούτο Νανοτεχνολογίας στο Ερευνητικό Κέντρο της Καρλσρούης.

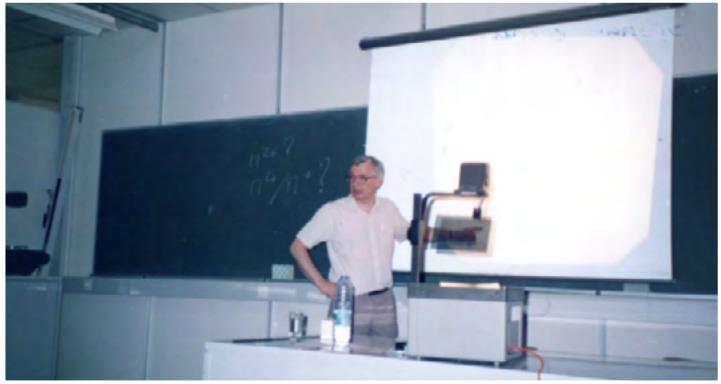
Από το 1987, είχε δραστηριότητες γενικού ενδιαφέροντος. Ο Jean-Marie Lehn είναι από τους πρωτεργάτες της δημιουργίας Ευρωπαϊκού ομίλου περιοδικών χημείας. Διετέλεσε Ιδρυτικός Πρόεδρος του «Chemistry, a European Journal», ενός νέου χημικού περιοδικού που δημιουργήθηκε το 1995, πραγματικά ευρωπαϊκού, και το οποίο σήμερα είναι συνιδιοκτήτης 14 Ευρωπαϊκών Χημικών Εταιρειών. Έδωσε επίσης την αρχική ώθηση σε μια σειρά ευρωπαϊκών περιοδικών, μια πολύ σπάνια εκδήλωση του ευρωπαϊκού πνεύματος και υπεράνω εθνικότητας που γεφυρώνει τις ιστορικές διαφορές!

Τέλος, ως πρόεδρος της μη κυβερνητικής οργάνωσης IOCD (Διεθνής Οργανισμός Χημικών Επιστημών στην Ανάπτυξη), προσπάθησε, με μια ομάδα ιδιαίτερα αφοσιωμένων συναδέλφων, να συνεισφέρει στη βοήθεια των επιστημόνων χημικών στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Συνολικά: 60 χρόνια έρευνας, περισσότεροι από 300 συνεργάτες από 20 χώρες, περίπου 1000 επιστημονικές δημοσιεύσεις και άρθρα ανασκόπησης. Μέσα σε αυτά τα χρόνια εργάστηκε ως επισκέπτης καθηγητής σε άλλα ιδρύματα, μεταξύ των οποίων το E.T.H. στη Ζυρίχη, τα Πανεπιστήμια του Cambridge, της Βαρκελώνης και της Φρανκφούρτης.

Δείτε περισσότερες πληροφορίες για το [βιογραφικό και την έρευνά του](#) καθώς και για το [Νόμπελ Χημείας 1987](#).

Η σχέση του με το Τμήμα Χημείας του Πανεπιστημίου Κρήτης

Ομιλία J.-M. Lehn στο Τμήμα Χημείας Π.Κ. (5 Ιουνίου 1989)

Στις 5 Ιουνίου 1989, ο Jean-Marie Lehn αναγορεύτηκε Επίτιμος Διδάκτορας του Τμήματος Χημείας του Πανεπιστημίου Κρήτης και έδωσε μια εμπνευσμένη ομιλία με θέμα Χημεία και Τέχνη, όπου συνέδεσε αριστοτεχνικά την συμμετρία χημικών μορίων με την αρχιτεκτονική και την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και τέχνη.

Η σχέση του με τη μουσική

Το 1987, ο διεθνώς αναγνωρισμένος μουσικοσυνθέτης και διευθυντής ορχήστρας Πιέρ Μπουλέζ αφέρωσε στον φίλο του Jean-Marie Lehn με αφορμή το Νόμπελ Χημείας μέρος μια νέας του σύνθεσης για πιάνο με τίτλο *Trois Fragments D'une Ébauche*. (Μπορείτε να ακούσετε τρεις εκτελέσεις ενός μέρους αυτού του έργου στο <https://www.youtube.com/watch?v=idRaoLz1kfM>)

Το 2009, καλεσμένος στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας, προς το τέλος της διάλεξής του δήλωσε πως το Νόμπελ του βασίστηκε στη μουσική χημεία του Μίμη Πλέσσα (διδάκτωρ Χημείας του Παν/μιου Cornell) και ειδικότερα στην εργασία του για τη φωσφορυλίωση των κερεβροζιτών (1952, Πανεπιστήμιο Cornell).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

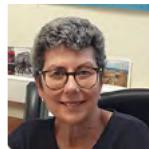

Δέκα ερωτήσεις στον Jean-Marie Lehn

Συνέντευξη στους

Κωνσταντίνος Νεοχωρίτης
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Χημείας ΠΚ

Ιούλια Σμίλου
Καθηγήτρια
Τμήμα Χημείας ΠΚ

1. Σε αυτήν την εξαιρετικά δύσκολη περίοδο της πανδημίας του COVID-19, πιστεύετε ότι έχει επισημανθεί ζεκάθαρα η ανάγκη/ο ρόλος της επιστήμης και ιδιαίτερα της χημείας στην κοινωνία μας;

Έχει επισημανθεί, αλλά ενδεχομένως όχι αρκετά. Αυτό είναι κυρίως δουλειά των ΜΜΕ.

2. Κατά τη γνώμη σας θα έπρεπε να είναι αναμενόμενο αυτό το κύμα «δυνσπιστίας» απέναντι στην επιστήμη» ή των αντιεμβολιαστών;

Ναι. Υπάρχουν πάρα πολλές πεποιθήσεις σε όλο τον κόσμο που δεν είναι ορθολογικές. Η επιστήμη δεν είναι πεποιθηση ή άποψη. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι επίσης μέρος του προβλήματος.

3. Μήπως τελικά η επιστήμη απογοήτευσε την κοινωνία και απλώς το συνειδητοποιήσαμε τώρα;

Το ακριβώς αντίθετο: η κοινωνία απογοήτευσε την επιστήμη!

4. Γιατί είναι δύσκολο να επικοινωνηθεί η χημεία ως κεντρική επιστήμη στο κοινό;

Είναι πολύ πιο εύκολο να τρομάζεις τους ανθρώπους παρά το αντίθετο. Αυτό ζεκάθαρα ισχύει για τη χημεία. Πολλά βιβλία προσπαθούν να παρουσιάσουν τη χημεία εικλαϊκευμένα, παρότι αυτό δεν είναι πάντα εύκολο, και αντίστοιχα από την πλευρά του αναγνώστη θα πρέπει να προϋπάρχει κάποια γνώση ή τουλάχιστον ενδιαφέρον. Αν θέλεις να παίξεις τένις, πρέπει πρώτα να το μάθεις! Γιατί οι άνθρωποι να μην αφιερώνουν λίγο χρόνο στην εκμάθηση της επιστήμης, κάτι που είναι πολύ πιο σημαντικό από οποιαδήποτε διασκέδαση;

5. Πώς βλέπετε τη χημεία σε 20 χρόνια από τώρα;

Επιτρέψτε μου να μην κάνω πρόβλεψη γιατί συνήθως αποτυγχάνει! Είναι καλύτερα να παραθέσω τα συμπεράσματα από την δημοσιευμένη εργασία μου για την 125η επέτειο του περιοδικού Angewandte Chemie (2013), για τον ρόλο της χημείας: Εφαρμοσμένη Χημεία! Πολύ συχνά η χημεία θεωρείται ως μια απλή χρηστική δραστηριότητα και σπάνια, όταν δεν περιφρονείται, ως επιστήμη. Θα πρέπει να είναι «πράσινη», θα πρέπει να απαντά στα ερωτήματα που θέτει η κοινωνία, θα πρέπει να αποθηκεύει το CO₂ που έχουν παραγάγει άλλοι, θα πρέπει να παρέχει λύσεις σε προβλήματα που έχουν δημιουργήσει άλλοι, και ούτω καθεξής... Είναι υπέροχο να θεωρείται τόσο δημιουργική ως επιστήμη, αλλά είναι πραγματικά μόνο αυτό η χημεία;

“

Γιατί οι άνθρωποι να μην αφιερώνουν λίγο χρόνο στην εκμάθηση της επιστήμης, κάτι που είναι πολύ πιο σημαντικό από οποιαδήποτε διασκέδαση;

”

Πριν από λίγο καιρό, ένας ερευνητής μου είπε ότι έγραφε ένα δοκίμιο σε ένα από αυτά τα λεγόμενα περιοδικά «υψηλής απήχησης», για τα μεγάλα ερωτήματα της επιστήμης, σημειώνοντας: οι φυσικοί διακηρύσσουν «προσπαθούμε να ξεδιαλύνουμε τους νόμους του σύμπαντος». Μεγάλο

Στιγμιότυπο από τη διαδικτυακή ομιλία του στο Τμήμα Χημείας Π.Κ. (15/1/2021)
Την ομιλία παρακολούθησαν περισσότεροι από 600 ακροατές από όλη την Ελλάδα

ερώτημα, πράγματι. Οι βιολόγοι λένε «ξετυλίγουμε τους κανόνες της ζωής». Μεγάλο ερώτημα επίσης. Οι χημικοί τι κάνουν; Παράγουν νέα μόρια, καινοτόμα υλικά, χρήσιμα φάρμακα, τέλεια, πολύ ωραία και βοηθητικά, αλλά ποιό είναι το μεγάλο ερώτημα; Η απάντησή μου είναι επί της ουσίας «Σταθείτε ένα λεπτό, μπορεί η χημεία να είναι υπεύθυνη για το μεγαλύτερο ερώτημα από όλα, και αυτό είναι: Πώς και γιατί η ύλη έγινε και γίνεται πολύπλοκη; Πώς από διαιρεμένη εξελίχθηκε κατά σειρά σε συμπυκνωμένη, οργανωμένη, ζωντανή και σκεπτόμενη ύλη, και προέκυψε στο σύμπαν μια οντότητα που είναι σε θέση να αναρωτηθεί για την προέλευση του ίδιου του σύμπαντος από το οποίο αναδύθηκε και για τη δική του προέλευση; Μια οντότητα ικανή, να θέτει ερωτήματα στο ίδιο το σύμπαν από το οποίο δημιουργείται; Η θεωρία της σχετικότητας, η κβαντική φυσική συνετέλεσαν σε μια φανταστική πρόοδο της επιστήμης, αλλά πώς θα μπορούσε να προκύψει ένας Άλμπερτ Αϊνστάιν, ένας Μαξ Πλανκ και τόσοι άλλοι σπουδαίοι επιστήμονες (και καλλιτέχνες, και άλλοι...); Και η απάντηση σε αυτό το ΜΕΓΑΛΟ ερώτημα είναι: με Αυτοοργάνωση! Συνέβη από μόνη της, με βάση τους νόμους του σύμπαντος. Άλλα πώς; Και εδώ η απάντηση για το πώς, απαντά και στο γιατί. Είναι στόχος της χημείας να αποκρυπτογραφεί τι κρύβεται πίσω από αυτή τη λέξη, να συμπληρώνει τα βήματα που προοδευτικά οδήγησαν σε ύλη αυξανόμενης πολυπλοκότητας, να ανακαλύπτει πώς εμφανίστηκαν νέες ιδιότητες σε κάθε επίπεδο, να εξετάζει περαιτέρω ποιές είναι οι ανώτερες μορφές πολύπλοκης ύλης οι οποίες θα μπορούσαν να εξελιχθούν, να επινοηθούν και υλοποιηθούν από τους επιστήμονες. Έτσι, η χημεία χτίζει τη γέφυρα ανάμεσα στους νόμους του σύμπαντος και τις συγκεκριμένες εκφράσεις τους στη ζωή και τη σκέψη. Ο στόχος είναι να ανακαλύψουμε, να κατανοήσουμε και να εφαρμόσουμε τις διαδικασίες που διέπουν την εξέλιξη

της ύλης προς αυξανόμενη πολυπλοκότητα, από το απλούστερο σωματίδιο μέχρι τον εγκέφαλο.

Με την ευκαιρία του Διεθνούς Έτους Χημείας, 2011, η Γαλλική Εταιρεία Φυσικής μου ζήτησε ένα σύντομο γενικό κείμενο για το περιοδικό τους «Αντανακλάσεις της Φυσικής» (Reflets de la Physique). Κατέληξα, κάπως προκλητικά, ότι η Χημεία είναι για τη Φυσική ό,τι είναι ένα κουαρτέτο του Μπετόβεν για τους νόμους της ακουστικής!

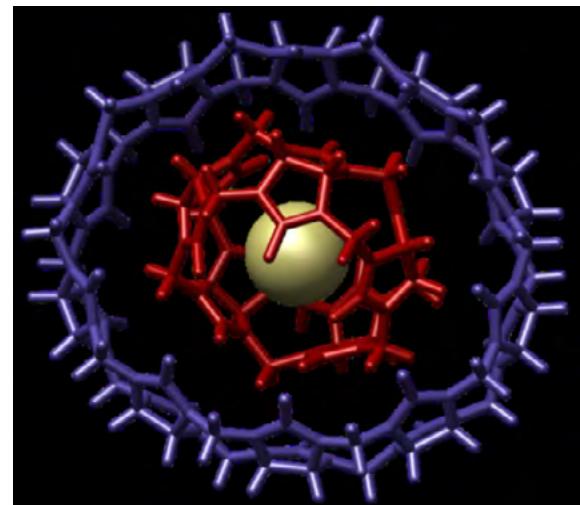
“
η Χημεία είναι για τη Φυσική ό,τι είναι ένα κουαρτέτο του Μπετόβεν για τους νόμους της ακουστικής!
”

6. Ποιά είναι η πρόκληση για να γίνεις επιστήμονας σήμερα; Ποια θα ήταν η συμβουλή σας στους νέους φοιτητές μας του Πανεπιστημίου Κρήτης;

Δούλεψε σκληρά, δούλεψε σκληρά, δούλεψε σκληρά! Η δημιουργικότητα δεν έρχεται χωρίς ένα σημαντικό υπόβαθρο, που θα μπορέσει να αποτελέσει έμπνευση, η οποία, όπως μου αρέσει να λέω, είναι φαντασία με κάποιο σκοπό.

7. Υπάρχει πολλή συζήτηση σήμερα για τις γυναικες στην επιστήμη και ειδικά στο STEM. Ποιά είναι η γνώμη σας;

Δεν κάνω διαφοροποίηση μεταξύ γυναικών και ανδρών στις επιστημονικές ικανότητες. Μπορεί να έχουν διαφορετικές προτιμήσεις. Δώστε λοιπόν σε όλους ίσες

ευκαιρίες και αφήστε τους να επιλέξουν. Μην πιέζετε τις γνωμίκες απαραίτητα προς κατευθύνσεις που μπορεί να μην θέλουν να πάνε. Η διαφορετικότητα είναι πλούτος και ευτυχώς είμαστε όλοι διαφορετικοί!

8. Η έρευνά σας βασίζεται στη διεπιστημονικότητα. Στην πραγματικότητα, ήσασταν ένας από τους πρωτοπόρους σε αυτό το θέμα. Ωστόσο, σήμερα υπάρχει μια υπερεξιδίκευση των ερευνητών προς τις πολύ στενές ερευνητικές τους περιοχές. Ζητάμε μάλιστα από τους φοιτητές μας να εξειδικεύονται σε ένα θέμα όλο και περισσότερο. Πώς αυτό επηρεάζει τόσο την σταδιοδρομία όσο και την προσωπικότητά τους; Πώς πρέπει να είναι ένας σύγχρονος επιστήμονας;

Δεν είμαι ο μόνος που πρεσβεύει τη διεπιστημονικότητα, αλλά και την πολυ-επιστημονικότητα. Όμως, το να ξέρεις τα πάντα για το «τίποτα» είναι τόσο αντιπαραγωγικό όσο το να μην ξέρεις τίποτα για τα πάντα! Αν κάποιος θέλει να έχει κάποιο αντίκτυπο, θα πρέπει πρώτα να αποκτήσει βαθιά τεχνογνωσία σε έναν συγκεκριμένο τομέα, ώστε να μπορέσει να συνεισφέρει πραγματικά. Άρα, η εξειδίκευση είναι πολύ σημαντική στην αρχή και τότε, μόλις εδραιωθεί σε στέρεο έδαφος, θα πρέπει να έρθει το λεγόμενο “thinking out of the box”, η σκέψη δηλαδή προς τα σημεία επαφής μεταξύ διαφορετικών πεδίων, η δημιουργία καινοτόμων διασυνδέσεων κ.λπ.!

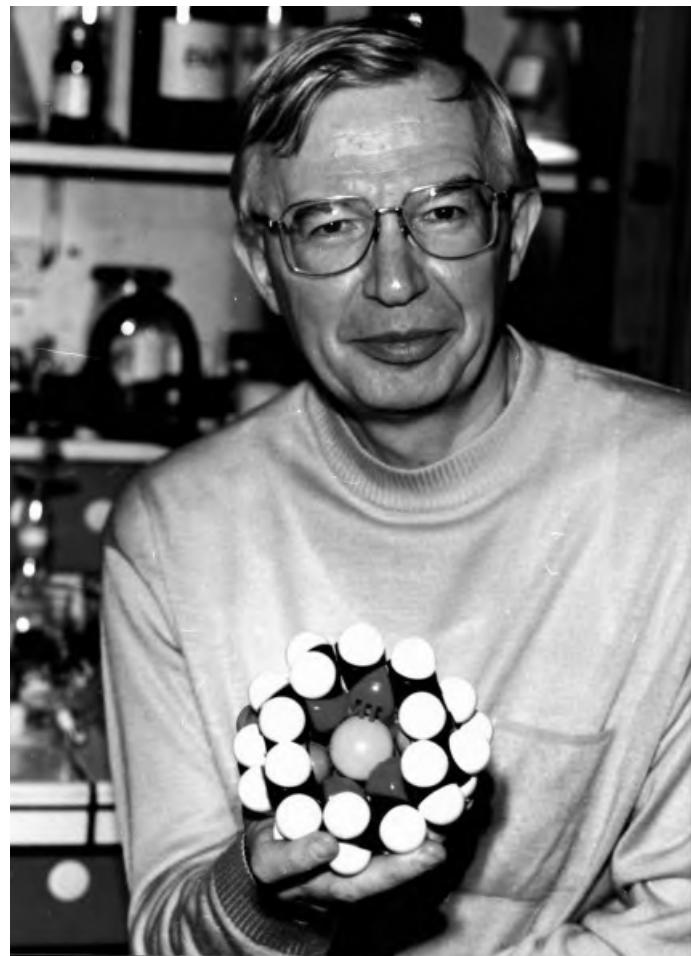
9. Δημοσίευση ή αφανισμός; Ποιά είναι η πίεση στους νέους επιστήμονες και τί θυσίες γίνονται; Πρέπει η επιστήμη να είναι χρήσιμη ή δημοσιεύσιμη;

Η επιστημονική γνώση πρέπει να δημοσιοποιηθεί για να είναι χρήσιμη, ώστε να μπορούν να την αξιοποιήσουν και άλλοι (επίσης επειδή ο φορολογούμενος δικαιούται μια απόδειξη ότι γίνεται σωστή χρήση της χρηματοδότησής του!). Σχετικά με τις δημοσιεύσεις, το πρόβλημα είναι ότι πιο εύκολα μετράς άρθρα παρά αξιολογείς το περιεχόμενό τους! Άλλα πράγματι η πίεση για να δημοσιεύσει κανείς στα λεγόμενα περιοδικά «ψηφλής απήχησης» μπορεί να είναι πολύ υψηλή. Για να φτάσω την άποψή μου στα άκρα, αυτά τα περιοδικά δημοσιεύουν πράγματι κατά μέσο όρο πολύ καλές εργασίες, αλλά μπορεί επίσης να διαμορφώσουν τάσεις! Προσοχή στις διαμορφούμενες τάσεις στην επιστήμη. Αμβλύνουν τη δημιουργικότητα!

10. Σήμερα Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Ιδρύματα κυνηγούν αριθμούς, προσπαθώντας να ανέβουν στις κατατάξεις. Τί πιστεύετε για αυτό;

Αυτή η διατύπωση, που σχετίζεται με την προηγούμενη ερώτηση, έχει παρόμοια ελαττώματα. Το κυνήγι της ιεραρχικής ανέλιξης δεν έχει να κάνει πολύ με την επιστήμη. Αποτελεί μια επιπλέον παράμετρο, απλώς ενδεικτική και μάλλον αναξιόπιστη. Για παράδειγμα, στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου υπάρχουν τέσσερις καθηγητές βραβευθέντες με βραβείο Νόμπελ, τρεις στη

Χημεία και ένας στη Φυσιολογία ή την Ιατρική, καθώς και μια σειρά από άλλους βραβευθέντες επιστήμονες με κορυφαία διεθνή βραβεία (όπως δύο Kavli + Lasker και Gairdner κ.λπ.) και παρόλα αυτά το Πανεπιστήμιο δεν κατατάσσεται ούτε μεταξύ των 50 πρώτων. Μάλλον περίεργο... Κάπου κάτι δεν πάει καλά! Υπάρχει επίσης το πρόβλημα να εκληφθούν τα πανεπιστήμια και τα επιστημονικά ιδρύματα ως εταιρείες με μετόχους. Σίγουρα, πρέπει να υπάρχει λογοδοσία, αλλά όχι εξάρτηση από κάποιο είδος «αγοράς». Θα χρειαζόταν πιο εκτεταμένη συζήτηση για αυτό.

“

Προσοχή στις διαμορφούμενες τάσεις στην επιστήμη.
Αμβλύνουν τη δημιουργικότητα!

”

Μπορείτε να διαβάσετε [εδώ](#) στην αγγλική γλώσσα τη συνέντευξη του Νομπελίστα Jean-Marie Lehn στους Κωνσταντίνο Νεοχωρίτη και Ιουλία Σμόνου, για το περιοδικό «Τρίτων».

ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Δωρεά Σώματος Mortui vivos docent - Οι νεκροί διδάσκουν τους ζωντανούς

Γιάννης Τσιαούσης
 Αναπλ. Καθηγητής
 Διευθυντής του Εργαστηρίου
 Ανατομίας
 Ιατρική Σχολή ΠΚ

Ηβασική πηγή προέλευσης του πτωματικού υλικού για ιατρικούς-εκπαιδευτικούς σκοπούς περιλαμβάνει τα «αζήτητα» πτώματα, η διαχείριση των οποίων γίνεται με βάση τις υφιστάμενες σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Όσον αφορά τη δωρεά σώματος, αυτή ξεκίνησε τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα στις χώρες της Δύσης, ενώ στην Ελλάδα έγινε ευρύτερα γνωστή πολύ πρόσφατα.

Διαχρονικά, η γνώση της δομής και γενικότερα της αρχιτεκτονικής οργάνωσης του ανθρώπινου σώματος έχει κατά κύριο λόγο «θεμελιωθεί» πάνω στα νεκρά σώματα των ταπεινών και καταφρονεμένων αυτού του κόσμου. Στην πρώτη Ιατρική Σχολή που δημιουργείται κατά την ελληνιστική περίοδο, στο Μουσείο της Αλεξάνδρειας, ο «πατέρας» της Ανατομίας Ήρόφιλος έκανε τις πρώτες ανατομές στα πτώματα των θανατοποινιτών, ύστερα από σχετικό διάταγμα του βασιλιά Πτολεμαίου Α'. Στους αιώνες που ακολουθούν και στις περιόδους στις οποίες οι ανατομές ήταν νόμιμες, τα πτώματα των φυλακισμένων, των απόρων και των ανθρώπων που δολοφονήθηκαν για εκπαιδευτικούς λόγους, αποτέλεσαν το υλικό μελέτης των εκπαιδευόμενων φοιτητών της Ιατρικής. Ο 19ος αιώνας ήταν καθοριστικός. Το αυξημένο ενδιαφέρον για τη χειρουργική αλλά και την ίδρυση νέων ιατρικών σχολών και συγχρόνως η ανάγκη για την πάταξη του φαινομένου της εμπορίας πτωμάτων, πολλά από τα οποία ήταν αποτέλεσμα δολοφονιών, οδήγησε το 1832 στην υπογραφή του νόμου του Εδιμβούργου (νομιμοποίηση της ανατομής - dissection). Συγκεκριμένα, ο νόμος ψηφίστηκε μετά την αποκάλυψη ότι οι William Burke and William Hare διέπραξαν 16 δολοφονίες μέσα σε δέκα μήνες (1828) και πούλησαν τα νεκρά σώματα στον Robert Knox ο οποίος διατηρούσε σχολή ανατομίας. Κάπως έτσι φτάνουμε στον εικοστό αιώνα στη διάρκεια του οποίου στα ανατομεία των Ιατρικών Σχολών καταλήγουν οι σοροί

των «αζήτητων» νεκρών, ενώ μετά το 2000 έρχεται στο προσκήνιο η δωρεά σώματος, σύμφωνα με την οποία ο δωρητής, έχοντας απόλυτη επίγνωση των επιλογών και πράξεών του, δωρίζει το σώμα του μετά το θάνατό του σε κάποια Ιατρική Σχολή για εκπαιδευτικούς κι ερευνητικούς σκοπούς.

Στη χώρα μας, ο σημαντικός Έλληνας λογοτέχνης Αντώνης Σαμαράκης ήταν το πρώτο δημόσιο πρόσωπο που, μετά το θάνατό του το 2003, συνέβαλε να γίνει γνωστή στην ευρύτερη κοινωνία η δωρεά σώματος. Παράλληλα, η επιλογή του να διαθέσει το σώμα του για την εκπαίδευση των μελλοντικών γιατρών ανέδειξε το ηθικό υπόβαθρο του λατινικού ρητού mortui vivos docent - οι νεκροί διδάσκουν τους ζωντανούς (μέσω της ανατομής). Μετά από σχεδόν είκοσι χρόνια ήρθε ένα άλλο δημόσιο πρόσωπο, ο αείμνηστος ηθοποιός Κώστας Καζάκος, να επαναφέρει το θέμα της δωρεάς σώματος στη δημόσια συζήτηση με τη διαθήκη – διάθεση του νεκρού σώματός του. Στο διάστημα που μεσολάβησε δεν υπήρξε κάποια μείζονα αλλαγή ούτε στο θεσμικό πλαίσιο, ούτε στο επίπεδο της κοινωνικής προσέγγισης για το συγκεκριμένο θέμα. Το γεγονός αυτό είναι μάλλον εύλογο, αφενός γιατί το θέμα της ιατρικής εκπαίδευσης δεν βρίσκεται εντός του πλαισίου των ενδιαφερόντων του μέσου ανθρώπου, και αφετέρου διότι η ίδια η φύση του ζητήματος δεν είναι «ελκυστική».

Η δωρεά σώματος αν και είναι ταυτισμένη με την προπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση, δεν περιορίζεται μόνο σε αυτή. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια συνεχώς διευρυνόμενη τάση χρησιμοποίησης πτωματικού υλικού στη μεταπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση, στη συνεχίζομενη ιατρική εκπαίδευση που αφορά κατ' εξοχήν τους εξειδικευμένους γιατρούς, αλλά και στην ιατρική έρευνα.

“

Διαχρονικά, η γνώση της δομής και γενικότερα της αρχιτεκτονικής οργάνωσης του ανθρώπινου σώματος έχει κατά κύριο λόγο «θεμελιωθεί» πάνω στα νεκρά σώματα των ταπεινών και καταφρονεμένων αυτού του κόσμου

”

Οι ηθικές διαστάσεις και προεκτάσεις της δωρεάς σώματος είναι σημαντικές. Κατ' αρχάς, η θέσπιση της δωρεάς σώματος σηματοδότησε κατά κάποιον τρόπο την «ηθική αποκατάσταση - αποζημίωση» των ανθρώπων που δεν είχαν επιλέξει αυτοβούλως να προσφέρουν το σώμα τους στο «βωμό» της επιστήμης. Όσον αφορά τον πυρήνα της πράξης, ο ουμανιστικός της χαρακτήρας είναι αναμφισβήτητος. Το άψυχο σώμα γίνεται μέσον για να γιατρευτεί στο μέλλον ένα άλλο έμψυχο σώμα. Ο δωρητής σώματος, όπως και ο νεκρός δωρητής οργάνων, δεν έχει όμως την τύχη του ζωντανού δότη, να προσλαμβάνει δηλαδή ως αντίδωρο, τη μοναδική ικανοποίηση που προέρχεται από την επίγνωση της προσφοράς του δώρου ζωής σε κάποιον συνάνθρωπό του. Το στοιχείο αυτό εξυψώνει ακόμη περισσότερο την ηθική διάσταση της δωρεάς σώματος.

Κάθε δωρεά όμως περιλαμβάνει εκτός από τον δωρητή και τον λήπτη. Στην προκειμένη περίπτωση οι επωφελούμενοι της δωρεάς σώματος είναι πολλοί: από τους φοιτητές της Ιατρικής και τους ακαδημαϊκούς τους δασκάλους ως τους εξειδικευμένους γιατρούς οι οποίοι θα εκπαιδευτούν σε νέες χειρουργικές κι επεμβατικές τεχνικές καθώς και στη χρήση νέων υλικών, αλλά και τους μελλοντικούς ασθενείς που θα τύχουν της βέλτιστης ιατρικής θεραπευτικής προσέγγισης. Στην τελευταία θα έχουν συμβάλλει ευμέσως και οι δωρητές σώματος.

Ειδικότερα, οι φοιτητές της Ιατρικής, ερχόμενοι σε άμεση επαφή με το νεκρό σώμα προκειμένου να εκπαιδευτούν, συναισθάνονται αφενός τα ηθικά κίνητρα του δωρητή και αφετέρου τη δική τους ηθική υποχρέωση να αντιμετωπίσουν το νεκρό σώμα με το μέγιστο σεβασμό. Παράλληλα ξεκινά και η διαδικασία εξοικείωσής τους με την έννοια και τη φύση του θανάτου σ' ένα ελεγχόμενο και «προστατευμένο» συναισθηματικά περιβάλλον. Η επίγνωση του θανάτου ως δυνητική έκβαση και η κατά πρόσωπο αντιμετώπισή του μέσα στο Ανατομείο ενισχύουν το ηθικό πρόσημο της μελλοντικής άσκησης της Ιατρικής στη συνείδηση των αυριανών γιατρών.

Από εκπαιδευτικής σκοπιάς, η δωρεά σώματος συνεισφέρει ουσιαστικά, στην εμπέδωση της γνώσης της ανατομικής δομής του ανθρώπου από τους μελλοντικούς γιατρούς. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της αφής, όπου γίνεται αντιληπτή η υφή των ιστών, και μέσω της παρασκευής των

επιμέρους ανατομικών δομών από τους εκπαιδευόμενους, διαδικασία κατά την οποία αποκαλύπτονται και αναδεικνύονται οι μεταξύ των δομών σχέσεις. Παρότι η εκπαίδευση στην Ανατομία έχει εστιαστεί στο τμήμα της προπτυχιακής ιατρικής εκπαίδευσης, τα τελευταία χρόνια συνειδητοποιείται όλο και περισσότερο η σημασία της μεταπτυχιακής εκπαίδευσης στην Ανατομία και της χρήσης του πτωματικού υλικού για την εφαρμογή καινοτόμων χειρουργικών επεμβάσεων, επεμβατικών τεχνικών και νέων υλικών. Είναι εύλογο λοιπόν ότι η προσφορά της δωρεάς σώματος εκτείνεται σε όλο το φάσμα της ιατρικής εκπαίδευσης, περιλαμβάνοντας και τον τομέα της ιατρικής έρευνας.

“Κοινωνικοποίηση” της Ανατομίας. Η τεχνική της πλαστινοποίησης σε ανθρώπινο πτωματικό υλικό, το οποίο παρουσιάζεται σε σύνθετες ανατομικές θέσεις διέγειρε το ενδιαφέρον του απλού πολίτη να γνωρίσει τη δομή του σώματός του

Στο Πανεπιστήμιο Κρήτης ολοκληρώθηκε πρόσφατα το κτίριο του Ανατομείου της Ιατρικής Σχολής. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός του στοχεύει στην παροχή μιας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης στην Ανατομία, σε όλα τα επίπεδα, η οποία θα γίνει εφικτή με την απόκτηση και του απαραίτητου εξοπλισμού. Το Ανατομείο, πέραν της ενίσχυσης της εκπαίδευσης των προπτυχιακών φοιτητών, θα δώσει τη δυνατότητα για υψηλού επιπέδου εκπαίδευση ειδικευμένων γιατρών (κυρίως χειρουργικών ειδικοτήτων) που επιθυμούν να μετεκπαιδευτούν στις τελευταίες εξελίξεις του επιστημονικού τους πεδίου μέσω ειδικών hands on courses, workshops κ.λπ.

Παράλληλα όμως απαιτείται ο εκσυγχρονισμός και η ενίσχυση του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, λαμβάνοντας υπόψη τις αναγκαιότητες της εποχής μας και τα ηθικά προτάγματα της κοινωνίας μας. Επιπρόσθετα, η αυξημένη ευαισθησία των πολιτών για τη δωρεά σώματος δεν θα πρέπει να καταστεί συγκυριακό φαινόμενο, αλλά, με την ενεργοποίηση της ιατρικής ακαδημαϊκής κοινότητας όλης της χώρας, να παγιωθεί ως συνειδητή επιλογή με ύψιστο ηθικό υπόβαθρο.

Δογματική

Εύη Βογιατζάκη
Δρ. Συγκριτικής, Αγγλικής και
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Οδυσσείς και οδοιπόροι του 20ού αιώνα

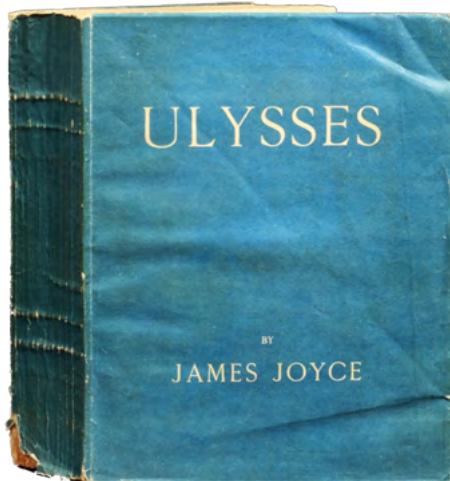
Νομίζεις ότι ξέφυγες και πέφτεις πρόσωπο με πρόσωπο πάνω στον εαυτό σου.

Ο μακρύτερος δρόμος είναι ο κοντινότερος δρόμος για το σπίτι.

Τζέημς Τζόνς, Οδυσσέας, 1922

Στη διαχρονική πορεία του επικού Οδυσσέα, από τον Όμηρο, τον Δάντη, ως τον Τένισον και τον Καβάφη, ο εικοστός αιώνας απέδωσε την πλέον ιδιότυπη και αντιηρωική εκδοχή του πολύτροπου ήρωα. Ο Οδυσσέας (*Ulysses*, 1922) του Τζόνς, έργο επιτομή του μοντερνισμού του εικοστού αιώνα, μετέβαλλε το ηρωικό ταξίδι του ήρωα σε οδοιπορικό περιπλάνησης στην εσώτερη, υπαρξιακή, ψυχολογική συνθήκη του ανθρώπου που έρχεται αντιμέτωπος με τις αντιξότητας μιας εποχής αντι-ηρωικής. Η οδύσσεια του μοντέρνου ανθρώπου μεταγράφεται ως ψευδο-έπος, παρωδία του ομηρικού έπους κι εντέλει αντι-έπος – σάτιρα διακωμώδησης της πεζής και αντιηρωικής καθημερινότητας του μέσου ανθρώπου των μεγαλουπόλεων. Χρησιμοποιώντας το αρχέτυπο του περιπλανώμενου αναζητητή, ο Τζόνς αφομοιώνει και ανατρέπει μία ανεξάντλητη λογοτεχνική, και όχι μόνον, παράδοση προκειμένου να αποδώσει την πολυδιάστατη ή και παλίμψηστη φύση του υποκειμένου της εποχής.

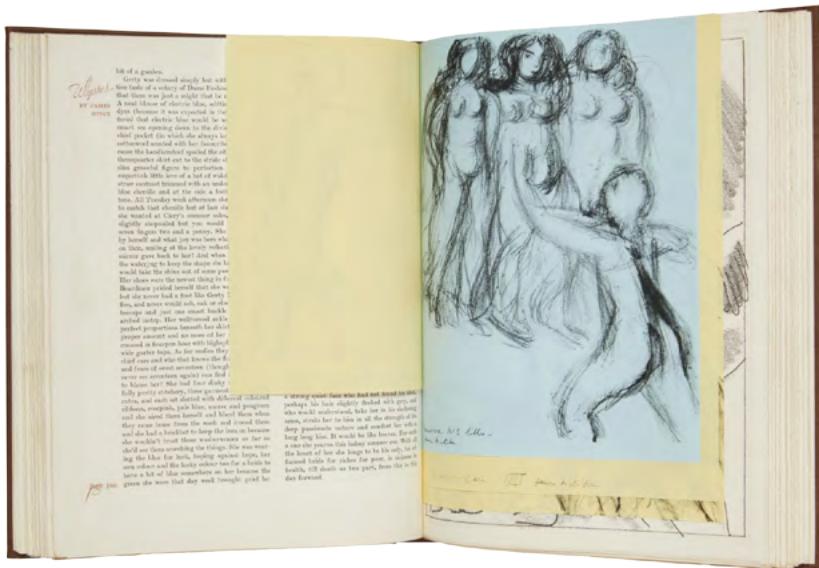
Εσωστρεφείς και προβληματισμένοι από τη σύγχρονη σκέψη της εποχής τους (θεωρίες όπως της σχετικότητας, του ασύνειδου των Μπερζόν, Φρόιντ και Γιουνγκ, ανθρωπολογικών κ.ά.), οι χαρακτήρες του Τζόνς ακροβατούν ανάμεσα σε εσωστρέφεια και αντικειμενική πραγματικότητα, πλήρως αποδεσμευμένοι από το ομηρικό κείμενο. Στο μυθιστόρημα δεν συμβαίνει τίποτα απολύτως. Δεν έχουμε αιτιακή πρόοδο ούτε μετάβαση από το ένα γεγονός στο άλλο, ούτε καν αξιόλογα γεγονότα που να συνιστούν πλοκή. Η αφήγηση ασχολείται κυρίως με την περιπλάνηση του Μπλούμ, μέσα στην πόλη του

Η πρώτη έκδοση του Οδυσσέα (*Ulysses* 1922)

Δουβλίνου και αναπτύσσεται στη διάρκεια μιας μέρας, της 16ης Ιουνίου του 1904, πραγματικού χρόνου των γεγονότων.

Ο τίτλος Οδυσσέας δημιουργεί την εντύπωση ότι πρόκειται για επανεγγραφή του αρχαίου μύθου της περιπλάνησης του Οδυσσέα, έκτυπος και στον λατινογενή τίτλο του *Ulysses*, που αντλεί από τον φυγόκεντρο Οδυσσέα του Δάντη. Ωστόσο, ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι, εκτός από τον τίτλο και τη φράση «*ερι οινορα ροντον*» (επί οίνοπα πόντον) στο πρώτο κεφάλαιο, καμία απολύτως σχέση δεν διακρίνεται με το Ομηρικό κείμενο. Με οδηγό τα σχήματα του Τζόνς θα ανακαλύψει ότι στη θέση του Τηλέμαχου, γιου του Οδυσσέα βρίσκεται ο

Ο Γάλλος ζωγράφος *Henri Matisse* απεικόνισε φιγούρες που σχετίζονται με τις ομηρικές νύξεις του μυθιστορήματος για μια πολυτελή έκδοση του *Ulysses* το 1935

Στήβεν Δαίδαλος, ένας αποτυχημένος και εγκεφαλικός καλλιτέχνης, δαιδαλώδης, «εμβρυακός φιλόσοφος με νοσηρό μιαλό». Ο Στήβεν μοιράζεται με τον ομηρικό Τηλέμαχο τη στέρηση των οικογενειακών δικαιωμάτων. Η πατρική περιουσία έχει σπαταληθεί από τον πατέρα του Σίμωνα, ενώ η Ρωμαιοκαθολική εκκλησία και ο Αγγλικός ψιμπεριαλισμός σφετερίζονται την Ιρλανδική του ταυτότητα. Βασανισμένος από ενοχές για τον θάνατο της μητέρας του θυμίζει έναν άλλο γνωστό απόκληρο για της λογοτεχνίας τον Άμλετ.

Ο εβραίος Λεοπόλδος Μπλουμ είναι ο Οδυσσέας του Τζόνς. Το επάγγελμα του είναι συλλέκτης διαφημίσεων και γι' αυτό περιφέρεται στους δρόμους του Δουβλίνου μία ολόκληρη μέρα, πραγματώνοντας το μοτίβο του περιπλανώμενου αναζητητή στα βάθη του εσωτερικού του χρόνου, καθώς περιπλανείται στους δρόμους του Δουβλίνου. Ο Ιρλανδός Μπλουμ φέρει μέσα του μαζί με την ασύνειδη κληρονομιά του οδυσσειακού αρχέτυπου και τη λογοτεχνική 'μετενσάρκωση' του Σαίξπηρ, η οποία μάλιστα επισκιάζει τις ομηρικές του καταβολές. Με καταγωγή από την Ουγγαρία και πολλαπλές λογοτεχνικές καταβολές, ο Μπλουμ σκιαγραφείται ως πανανθρώπινος άνδρας (*everyman*), πατέρας, ένας ήρωας με χίλια πρόσωπα (Χριστός, Πρωτέας, Τειρεσίας, ανδρόγυνος, Σαίξπηρ κ.ά.), θυσιαστήριο σφάγιο του αντισημιτισμού της εποχής, κι εντέλει, αισθητικό κατασκεύασμα, κατά την αυθαίρετη επιλογή του Τζόνς.ⁱ Το μυθιστόρημα περιγράφει τις τυχαίες εντυπώσεις του, καθώς παρατηρεί τον σύγχρονο κόσμο κατά τη διάρκεια της περιπλάνησής του στο Δουβλίνο. Ο εξωτερικός κόσμος αποδεικνύεται αφετηρία για να αναπολήσει όλο το προσωπικό και το φυλετικό του παρελθόν. Όλη η ζωή του, σωματική, ψυχική,

συναισθηματική και φυλετική ξετυλίγεται στα μάτια του αναγνώστη, ενώ οι φαινομενικά τυχαίες λεπτομέρειες του εξωτερικού κόσμου του μυθιστορήματος αποδεικνύονται απολήξεις μιας αισθητικά άρτιας συναρμολόγησης πολλαπλών συμβολικών και μυθικών αντιστοιχίσεων, που περιγράφονται στα σχήματα με τα οποία ο Τζόνς συνοδεύει το μυθιστόρημά του.ⁱⁱ

Η σύζυγός του, Μόλλυ (Molly Bloom), είναι ημι-απασχολούμενη τραγουδίστρια, τυπικό δείγμα βαριεστημένης συζύγου της εποχής. Η σύγχρονη αυτή Πηνελόπη, ανεστραμμένη εκδοχή της ομηρικής, είναι μια σωματώδης γυναίκα, μοιχαλίδα, όπως ήταν και η γυναίκα του Σαίξπηρ, σύμφωνα με την αιμομικτική ψευδο-φιλοσοφική, ψευδο-βιογραφική θεωρία περί τέχνης και Σαίξπηρ του Στήβεν Δαίδαλου.

Οι ομηρικές τοποθεσίες και τα περάσματα του Οδυσσέα χρησιμοποιήθηκαν ως μεταφορές: η Σκύλλα, το τέρας, ήταν το Δόγμα, ο Σχολαστικισμός και το πνεύμα του Αριστοτέλη, η δίνη Χάρυβδη ήταν ο μυστικισμός και η μεταφυσική του Πλάτωνα. Τα ιερά βόδια του Ήλιου συμβόλισαν τη γονιμότητα, και η σφαγή τους το έγκλημα απέναντι στη γονιμότητα που γίνεται μέσον της αντισύλληψης, σε ένα κεφάλαιο – αλληγορία για την γένεση της ίδιας της γλώσσας. Τέτοια ήταν η δημιουργική φαντασία του Τζόνς.

Χρησιμοποιώντας την *Οδύσσεια* του Ομήρου ως μία **διανοητική χαρτογραφία**, ο Τζόνς σκηνοθετεί τη τυχαία πορεία της ημέρας του Μπλούμ μπροστά από ένα **συμβολικό σκηνικό διαχρονικών ανθρωπίνων αξιών**. Αυτή η σκηνοθετική τακτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το είδος της υποκειμενικότητας που σκιαγραφεί το κείμενο. Σε αντίθεση με το ρεαλιστικό μυθιστόρημα όπου οι χαρακτήρες είναι σταθερά τοποθετημένοι στον χρόνο και τον τόπο, στον Οδυσσέα, η προσωπικότητα είναι σε εξάρτηση από το παιχνίδι των εσωτερικών σκέψεων, έκτυπο στους εσωτερικούς μονολόγους αλλά και στη ροή της συνείδησης που διέπει το κείμενο. Για παράδειγμα η προσωπικότητα του Μπλούμ ουδέποτε περιγράφεται μέσα στο κείμενο. Εξωτερικές περιγραφές του, όταν τις προσλαμβάνουμε καθαρά, αποτελούν γενικά απόρροια της οπτικής γωνίας που άλλοι χαρακτήρες του βιβλίου έχουν για τον Μπλούμ, π.χ. της Μόλλυ, του Στήβεν, κ.α. Έτσι, ενώ διαθέτουν μια στέρεα κανονική παρουσία στον χρόνο και στον τόπο, οι χαρακτήρες υπάρχουν ταυτόχρονα και σε ένα πλαίσιο που επιβάλλει μια διαφορετική ή αντίθετη

“

Ξαναζωντανεύοντας τον
Οδυσσέα μέσω του Μπλούμ,
ο Τζόνς υπαινίσσεται ότι
ο Μπλούμ ασύνειδα φέρει
μέσα του την παρουσία του
ηρωικού αρχέτυπου του
περιπλανώμενου αναζητητή

”

αντίληψη από εκείνη που φαίνεται. Μοιάζει σαν να συναντάμε κοινωνικά κάποιον και να έχουμε ταυτόχρονα μια κινούμενη ακτινογραφία του εσωτερικού του κόσμου, η οποία μεταφέρεται είτε διαμέσου των εσώτερων σκέψεων του ίδιου του χαρακτήρα είτε από απόψεις που έχουν οι άλλοι χαρακτήρες γι αυτόν.ⁱⁱⁱ Το περίγραμμα της προσωπικότητας ποτέ δεν αποδίδεται αντικειμενικά. Αυτή η δίχως περίγραμμα παρουσίαση λειτουργεί εκ παραλλήλου με μία αίσθηση ανοιχτής και χωρίς όρια υποκειμενικότητας και συνδέεται με τη δημιουργία μίας αίσθησης ανοιχτού-τέλους της ανθρώπινης ψυχής, που καταδεικνύει ότι κάθε άνθρωπος μπορεί να κρύβει μέσα του πολλά διαφορετικά πρόσωπα. Ξαναζωντανεύοντας τον Οδυσσέα μέσω του Μπλούμ, ο Τζόνς υπαινίσσεται ότι ο Μπλούμ ασύνειδα φέρει μέσα του την παρουσία του ηρωικού αρχέτυπου του περιπλανώμενου αναζητητή.

Η βασική ιδέα πίσω από αυτό είναι ότι η ζωή, και μιλάμε πάντα για την εσωτερική ζωή του ατόμου, στην εποχή του Μπλούμ, τον Σαιξπήρ και τον Οδυσσέα έχει ουσιαστικά την ίδια δομή. Το βιβλίο αποκαλύπτει την δομή του υποκειμένου σε διαφορετικά χρονικά επίπεδα. Πρόκειται για τη «Λογοτεχνία του χρόνου», που εγκαινίασε ο μοντέρνισμός υιοθετώντας την περιπλάνηση στα βάθη «της υπόγειας ροής του ‘σκοτεινού’ ασύνειδου», όπως το επεξεργάστηκαν ο Μπερξόν και ο Φρόιντ.^{iv}

Ο μοντέρνος, εσωστρεφής Οδυσσέας του Τζόνς έριξε τη βαριά σκιά του στην καλλιτεχνική δημιουργία του εικοστού αιώνα. Στην Ελλάδα, ο Σεφέρης και η γενιά του τριάντα, οι συγγραφείς της σχολής της Θεσσαλονίκης (Ξεφλούδας, Πεντζίκης), ο Καζαντζάκης κ.ά., αξιοποίησαν και αξιοποιούν το μοτίβο του περιπλανώμενου αναζητητή. Οδοιπόροι στην πεζότητα της αμείλικτης καθημερινότητας, προσφεύγουν ως Οδυσσείς σε ένα ταξίδι στον εσωτερικό χρόνο του εαυτού και της συνείδησης, στο οποίο ο ηρωισμός δεν είναι άλλος από την αντιμετώπιση των ασθενειών του εσώτερου, της ψυχής και του κόσμου.

Στις 9 Μαρτίου του 1963, στο σπίτι του Γιώργου Θεοτοκά συναντήθηκαν τα μέλη της "γενιάς του '30, μετά 33 έτη".

Υπογράφουν οι: Γ. Κατσίμπαλης, Γ. Σεφέρης, Ο. Ελύτης, Αν. Εμπειρίκος, Κ. Θ. Δημαράς, Γ. Θεοτοκάς, Κ. Πολίτης, Ν. Πετσάλης - Διομήδης, Α. Τερζάκης, Σ. Ξεφλούδας, Α. Καραντώνης, Η. Βενέζης.
Πινακοθήκη Νίκου Χατζηκυριάκου Γκίκα

Δείτε εδώ τις παραπομπές.

Οδηγίες προς ναυτιλομένους

- Η θεματολογία του Τρίτωνα προσανατολίζεται εν γένει στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, στο Πανεπιστήμιο Κρήτης ειδικότερα, αλλά και στις επιστημονικές εξελίξεις, την επιστημονική ανάλυση επίκαιων θεμάτων, την έρευνα και τον πολιτισμό.
- Τα άρθρα που δημοσιεύονται πρέπει να είναι γραμμένα σε απλή και κατανοητή γλώσσα και η έκτασή τους να μην υπερβαίνει τις 1000 λέξεις.
- Όλα τα άρθρα πρέπει να κινούνται σε ένα πλαίσιο ευπρέπειας και σεβασμού της προσωπικότητας και των δικαιωμάτων όλων.
- Οι συγγραφείς παρακαλούνται εκτός από τον τίτλο του άρθρου και το ονοματεπώνυμό τους, να αναφέρουν την ιδιότητά τους και να μας στέλνουν μία πρόσφατη φωτογραφία τους. Προαιρετικά μπορούν να μας στείλουν και φωτογραφικό υλικό που σχετίζεται με το άρθρο τους.
- Σε περίπτωση που ο τίτλος του άρθρου είναι μεγάλος οι συγγραφείς μπορούν να μας προτείνουν και έναν πιο σύντομο τίτλο (π.χ. 3-4 λέξεις) που θα χρησιμοποιηθεί στο εξώφυλλο.
- Οι πηγές θα αναφέρονται μέσα στο κείμενο

μόνο όπου κρίνεται απολύτως απαραίτητο (π.χ. παραθέματα). Προαιρετικά ο συγγραφέας μπορεί να παραπέμπει σε βιβλιογραφία μέσω ηλεκτρονικού συνδέσμου.

- Οι συγγραφείς παρακαλούνται να εντοπίζουν μέχρι 3 προτάσεις από το άρθρο τους οι οποίες μπορούν να παρουσιαστούν σαν highlights.
- Προαιρετικά οι συγγραφείς μπορούν να καταθέτουν το ίδιο άρθρο και σε μεγαλύτερη έκταση (2-3.000) λέξεων στο οποίο θα μπορεί ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης να έχει πρόσβαση μέσω ηλεκτρονικού συνδέσμου.
- Οι συγγραφείς μπορούν, εφόσον το επιθυμούν, να παραθέτουν διαθέσιμο σύνδεσμο ώστε οι αναγνώστες να έχουν πρόσβαση σε κάποια ολοκληρωμένη μελέτη.
- Τα σχόλια/παρεμβάσεις σε άρθρα που δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό δεν πρέπει να υπερβαίνουν σε έκταση τις 500 λέξεις.
- Τέλος όλα τα κείμενα πρέπει να κατατίθενται σε μορφή Microsoft Word και να αποστέλλονται ηλεκτρονικά στη διεύθυνση d.milonakis@uoc.gr και giota.diamanti@uoc.gr.

ΤΡΙΤΩΝ

Ηλεκτρονικό Περιοδικό /
Βήμα Διαλόγου του Πανεπιστημίου Κρήτης
Τεύχος 7 / Χειμώνας 2023

Επικοινωνία:
d.milonakis@uoc.gr, giota.diamanti@uoc.gr

Εκτύπωση:
Εκτυπωτικό Κέντρο Πανεπιστημίου Κρήτης

Σκανάροντας το QR Code
Θα έχετε τη δυνατότητα να δείτε
περισσότερες πληροφορίες
στην ηλεκτρονική έκδοση